

Jako ostatni referat pt. „Treści światopoglądowe krzewione przez szkołę publiczną a wymóg bezstronności religijno-swiatopoglądowej władz publicznych” wygłosił prof. Tadeusz J. Zieliński (ChAT). Zaznaczył, że obecnie debata na temat bezstronności światopoglądowej władz publicznych dotyczy wyłącznie dwóch wątków: nauczania religii i obecności symboli religijnych w szkole publicznej. Prelegent podkreślił, że brakuje refleksji naukowej w kwestii wykonywania praktyk religijnych oraz propagowania treści światopoglądowych w szkole publicznej. Stwierdził, że krzewienie treści światopoglądowych ma miejsce w szkole publicznej poprzez zachowania nauczycieli (werbalne i niewerbalne), program nauczania (akcentujący silnie związek Polski i Polaków z religią) oraz podręczniki szkolne (ukazywanie faktów przez pryzmat religii). Stwierdził, że potrzebna jest ustawowa regulacja wspomnianych zagadnień.

Konferencję zamknął prof. Tadeusz J. Zieliński, który zadeklarował wydanie materiałów konferencyjnych. Sympozjum stanowiło duży wkład w rozwój nauki prawa wyznaniowego ze względu na jego wieloaspektowość i wysoki poziom merytoryczny wygłoszonych referatów.

Michał Zawisław

Konferencja naukowa pt. „Przesłanki konieczne zawarcia małżeństwa. Próba systematyzacji zagadnienia w aspekcie wymogów formy religijnej”, Ulanów 26-27 maja 2010 r.

Wydział Zamiejscowy Prawa i Nauk o Gospodarce Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II w Stalowej Woli wraz z Polskim Towarzystwem Prawa Wyznaniowego zorganizowali konferencję naukową na temat: „Przesłanki konieczne zawarcia małżeństwa. Próba systematyzacji zagadnienia w aspekcie wymogów formy religijnej”. W konferencji, która odbyła się w dniach 26-27 maja 2010 r. w Ulanowie, uczestniczyli specjaliści z zakresu prawa wyznaniowego i cywilnego z różnych ośrodków naukowych w Polsce.

Otwarcia konferencji dokonał ks. dr hab. Roman Sieroń, prof. KUL, prodziekan Wydziału Zamiejscowego Prawa i Nauk o Gospodarce Katolic-

kiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II w Stalowej Woli. Powitał uczestników i przedstawił cel jej przeprowadzenia i wskazał na niezwykle aktualność podejmowanych zagadnień.

Program konferencji został podzielony na trzy sesje tematyczne. Sesja I – Aspekty interdyscyplinarne – poprowadzona została przez ks. prof. dr hab. Henryka Misztala (KUL). Jako pierwszy zabrał głos ks. prof. dr hab. Ryszard Sztychmiller (UWM). Wygłosił on referat podejmujący kwestię „Nieważności małżeństwa zawieranego w formie konkordatowej z racji braku lub wady formy kanonicznej”. Autor w swoim przedłożeniu pochylił się nad dwoma problemami. Pierwszy z nich to pytanie o możliwość zaistnienia małżeństwa konkordatowego z brakiem lub wadą formy kanonicznej. Drugi problem to pytanie o skutki zawarcia małżeństwa. Czy są tak ściśle ze sobą powiązane, że brak lub wada formy kanonicznej powoduje nieważność małżeństwa w obu systemach prawnych? Po ogólnym zaprezentowaniu przesłanek koniecznych do zawarcia małżeństwa w obu systemach prawnych autor przedstawił szczegółowe wymagania konkordatu dotyczące formy zawierania małżeństwa, a także skutki wady lub braku formy kanonicznej dla ważności małżeństwa konkordatowego. Przypomniał, że brak zachowania formy kanonicznej w przypadku nieotrzymania dyspensy skutkuje nieważnością małżeństwa kanonicznego. Natomiast niezachowanie formy kanonicznej spowodowane brakiem właściwego duchownego nie wpływa wprost na zaistnienie małżeństwa cywilnego. Przy zawieraniu małżeństwa konkordatowego może zaistnieć sytuacja, w której ważne będzie małżeństwo kanoniczne, lecz nie zaistnieje cywilne, a także może wytworzyć się sytuacja odwrotna. Stąd uzasadnione jest badanie ważności małżeństwa kanonicznego oraz zaistnienia cywilnego w zupełnie odrębnych procesach.

W imieniu ks. prof. dr. hab. Wojciecha Góralskiego (UKSW), ks. dr Tomasz Białobrzezski przedstawił referat na temat: „Problem wpływu wad kanonicznej zgody małżeńskiej na zawarcie małżeństwa w trybie art. 1 § 2 KRO”. Jedną z przesłanek koniecznych do zawarcia małżeństwa kanonicznego jest właściwie ukształtowana zgoda małżeńska, która musi być wolna od szeroko rozumianej wady. Obowiązujące przepisy KRO, od 1998 r. zawierają katalog przyczyn uzasadniających żądanie unieważnienia małżeństwa. Uzasadnione jest stawianie pytania o wzajemną relację treściową wad kanonicznej zgody małżeńskiej oraz odpowiadających im

wad składanych oświadczeń woli przy zawieraniu małżeństwa cywilnego. W celu uzyskania odpowiedzi na postawiony problem autor omówił podobieństwa i różnice wad zgody małżeńskiej na gruncie prawa kanonicznego z katalogiem zawartym w art. 15¹ § 1 KRO. Dokładna analiza uregulowań obowiązujących w prawie kanonicznym i prawie polskim pozwala stwierdzić, że wady oświadczeń woli znalazły właściwy wydźwięk w obu systemach prawnych, co widać w licznych podobieństwach między nimi. Obowiązujące uregulowania są wyrazem troski o dobro instytucji małżeństwa i samych małżonków. Chronią też godność osoby ludzkiej i jej niezbywalne prawo wyboru współmałżonka.

Niezwykle ciekawy referat przedstawił ks. bp dr Krzysztof Nitkiewicz (KUL) na temat: „Forma zawarcia małżeństwa w prawie Katolickich Kościołów Wschodnich”. Zwracając uwagę na istotne cechy formy zawarcia małżeństwa w Katolickich Kościołach Wschodnich, zaprezentował jednocześnie odrębności, jakie mogą wystąpić w rycie liturgicznym w poszczególnych Kościołach. W ustawodawstwie partykularnym większą uwagę kładzie się na wymiar mistyczny i duchowy małżeństwa, niż na sam aspekt prawny zawieranej umowy. Ponadto ukazał różnice w formie zawarcia małżeństwa, jakie występują w prawie Kościoła łacińskiego i katolickich kościołów wschodnich, wskazując na tę fundamentalną. Mianowicie, według prawa Kościoła Zachodniego to nupturienti udzielają sobie sakramentu w obecności świadka urzędowego, natomiast na Wschodzie sakramentu udziela wyłącznie szafarz, którym może być tylko i wyłącznie kapłan. Wskazał na konieczność dokładnej znajomości podobieństw i różnic, jakie zachodzą w normach dwóch kodeksów. Postulat ten ma zagwarantować ważność małżeństwa sakramentalnego oraz służyć uszanowaniu tradycji i wrażliwości osób należących do Katolickich Kościołów Wschodnich.

W dalszej części sesji I przewodniczenie objął ks. prof. dr hab. Dariusz Walencik (UO), który poprosił o wygłoszenie referatu mgr Andrzeja Sicińskiego (WSTH Podkowa Leśna) na temat: „Małżeństwa cywilne w formie wyznaniowej na przykładzie Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego w RP oraz wybranych Kościołów nierzyskokatolickich”. Skupiając się przede wszystkim na rozwiązaniach prawnych obowiązujących w Kościele Adwentystów Dnia Siódmego, przedstawił potrójną możliwość zawarcia małżeństwa w tym Kościele: tylko cywilnego, wpierw cywilnego a po nim

wyznaniowego oraz cywilnego w formie wyznaniowej. Nie ma praktyki zawierania samego małżeństwa religijnego, bez zawierania formy cywilnej. Opierając się na źródłach prawa wewnętrznego, jakie obowiązują w tym Kościele, zaprezentował przesłanki do ważnego zawarcia małżeństwa. Wśród nich wymienił przesłanki: monogamiczności, heterogeniczności, uprawnionego duchownego, monowyznaniowości, szkolenia przedmałżeńskiego, a w przypadku osób chcących ponownie zawrzeć małżeństwo – przesłanka biblijnego prawa do ponownego małżeństwa. Trzy pierwsze to przesłanki konieczne. Podkreślił ponadto, że w Kościele adwentystycznym nie przewiduje się żadnego szczegółowego obrządku przeprowadzenia ceremonii zaślubin, zostawiając w tej kwestii pewną swobodę duchownemu i nupturientom.

„Uzupełnienie uprawnienia do asystowania przy zawarciu małżeństwa kanonicznego ze skutkami cywilnymi” to temat referatu przygotowanego przez ks. prof. dr hab. Jana Krajczyńskiego (UKSW) i zaprezentowanego przez ks. dr Tomasza Białobrzeskiego. We wstępie prelegent przypomniał przesłanki wymagane do zawarcia małżeństwa w formie konkordatowej. Ponadto autor ukazał kompetentne osoby posiadające uprawnienia do asystowania przy małżeństwie kanonicznym ze skutkami cywilnymi, a także okoliczności, w których może być uzupełnione uprawnienie do asystowania przy zawarciu małżeństwa kanonicznego. Powyższe zabiegi prowadziły do ukazania konsekwencji natury prawnej aktu uzupełnienia uprawnienia do asystowania przy zawarciu małżeństwa konkordatowego, a także skutki takiego braku. Według autora uzupełnienie brakującego uprawnienia na forum kanonicznym nie posiada najmniejszego znaczenia na forum cywilnym, z tego względu, że prawodawca polski nie żąda, by nupturienci bezwzględnie zawarli małżeństwo ważne według przepisów prawa kanonicznego. Nie jest możliwa weryfikacja przez naczelnika Urzędu Stanu Cywilnego faktu ważnie zawartego małżeństwa kanonicznego. Konkludując, wyraził pogląd, że małżonkowie nie mogą powoływać się na brak uprawnienia do asystowania w celu stwierdzenia jego nieważności na forum cywilnym.

Aspektom cywilistycznym została poświęcona druga sesja konferencji. Przewodniczył jej prof. dr hab. Tadeusz J. Zieliński (ChAT). Jako pierwszy w tej części głos zabrał ks. prof. dr hab. Artur Mezglewski (KUL), prezentując „Katalog przesłanek koniecznych zawarcia małżeństwa”.

Zwrócił uwagę na istnienie w doktrynie wielu kontrowersji wokół określania przesłanek koniecznych zawarcia małżeństwa. Po wskazaniu odmienności u poszczególnych autorów dotyczących liczby przesłanek, ustalenia przesłanek wspólnych dla małżeństwa cywilnego i wyznaniowego, ich zakresu i nazewnictwa, przedstawił odmienności w realizacji poszczególnych przesłanek w wyznaniowej formie zawarcia małżeństwa. Wskazał na istnienie jednego oświadczenia woli składanego w formie wyznaniowej, które zawiera dwa elementy. Podkreślił, że duchowny, który może być kompetentnym do przyjęcia oświadczenia woli, nie w każdym przypadku będzie osobą uprawnioną do wydania zaświadczenia stanowiącego podstawę sporządzenia aktu małżeństwa.

Ks. prof. dr hab. Dariusz Walencik (UO) zaprezentował temat: „Odmienność płci jako przesłanka konieczna zawarcia małżeństwa cywilnego formie wyznaniowej”. Na podstawie obowiązujących przepisów prawa polskiego i kanonicznego i uwzględniając orzecznictwo, autor ukazał dopuszczalne możliwości dokonania zmiany płci. Następnie ukazana została sama procedura zmiany płci i jej skutki w przypadku zawarcia małżeństwa. Jeśli chodzi o małżeństwo cywilne, podstawowe znaczenia ma płeć wpisana w akcie urodzenia. Natomiast, zgodnie z doktryną, jeśli po zawarciu małżeństwa doszło do zmiany płci, małżeństwo takie winno być rozwiązane przez rozwód. W prawie kanonicznym wyróżnia się dwie sytuacje. Pierwszą z nich jest dopuszczenie do zawarcia małżeństwa, a drugą – stwierdzenie jego nieważności. Kongregacja Nauki Wiary stanowczo orzekła, że w przypadku operacyjnej zmiany płci nie jest możliwe dopuszczenie do zawarcia małżeństwa kanonicznego. Podsumowując, autor stwierdził, że w żadnym przypadku nieważność małżeństwa kanonicznego, wynikająca z braku różnicy płci, nie stanowi zaistnienia przesłanki do nieważności małżeństwa cywilnego.

Kolejna przesłanka do zaistnienia małżeństwa w formie wyznaniowej omówiona została przez dr. Piotra Zakrzewskiego (KUL) w referacie: „Oświadczenie woli nupturientów podczas zawierania małżeństwa wyznaniowego”. Omawiając poszczególne modele zawarcia małżeństwa, autor wyraził pogląd o konieczności określenia modelu zawarcia małżeństwa obowiązującego na gruncie przepisów zawartych w Konkordacie i KRO. Według niego w prawie polskim występuje tzw. zmodyfikowany model zawarcia małżeństwa. Dla porównania podał przykład modelu fakulta-

tywnego, jaki występuje we włoskim porządku prawnym. Zestawiając normy zawarte w art. 10 Konkordatu z przepisami art. 1 § 2 KRO, zaprezentował kontrowersje dotyczące zawarcia małżeństwa, jakie występują w doktrynie. Jego zdaniem, podobnie jak i większości autorów, na gruncie przepisów konkordatowych występuje jedno małżeństwo kanoniczne, ale które wywołuje skutki na obszarze prawa państwowego. Interpretacja znowelizowanych przepisów prawa cywilnego nakazuje opowiedzieć się za koncepcją jednoczesnego zawierania dwu małżeństw: wyznaniowego i cywilnego.

Kolejny referat autorstwa dr Anny Tunii (KUL) na temat: „Podmiot urzędowy zawarcia małżeństwa w formie wyznaniowej” spotkał się z niezwykle zainteresowaniem uczestników konferencji nie tylko ze względu na ciekawą prezentację, ale również na fakt, że jak dotąd w literaturze termin „podmiot urzędowy” odnoszący się do duchownego, przed którym nupturienti winni złożyć oświadczenie o zawarciu małżeństwa, nie był spotykany. Na podstawie obecnie istniejących uregulowań w tej materii autorka wskazała na negatywne konsekwencje obowiązujących przepisów. Wśród nich wymieniła pozbawienie organów państwowych możliwości wpływania na określenie katalogu osób występujących w charakterze podmiotu urzędowego, niemożliwość weryfikacji, czy dana osoba jest duchownym i czy posiada odpowiednie uprawnienia. Wysunęła postulat wprowadzenia zmian w zakresie dokładnego określenia podmiotu urzędowego. Wskazała dwa rozwiązania. Jednym z nich jest zastąpienie w ustawach indywidualnych przepisów odsyłających precyzyjnym katalogiem tychże osób. Drugi to wprowadzenie instytucji licencji dla osób uprawnionych do przyjęcia oświadczenia o zawarciu małżeństwa.

Druga część poświęcona aspektom cywilistycznym otwarta została przez ks. prof. dr. hab. Ryszarda Szttychmiera. Prof. dr hab. Agnieszka Góra-Błaszczkowska (UWM) przedstawiła referat na temat: „Postępowanie dowodowe w sprawach o ustalenie nieistnienia małżeństwa”. Zgodnie z obowiązującą zasadą, każdy, kto ma w tym interes prawny, może wystąpić z powództwem o ustalenie nieistnienia małżeństwa. Autorka zwróciła uwagę, że przedmiotem dowodzenia są fakty, które mogą mieć istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy i poznania prawdy. Do jej poznania niezbędne jest przeprowadzenie w sposób rzetelny środków dowodowych.

W tym celu sąd może zastosować każdy ze środków dowodowych stosowanych w postępowaniu cywilnym.

„Zawarcie małżeństwa przez pełnomocnika” to tytuł referatu, który zaprezentował dr Michał Chajda (KUL, UR). Choć na gruncie prawa cywilnego i kanonicznego istnieje możliwość zawarcia małżeństwa przez pełnomocnika, to między poszczególnymi porządkami istnieją pewne merytoryczne różnice. Autor stoi na stanowisku składania jednego oświadczenia woli wywołującego skutki w obu porządkach prawnych. By małżeństwo mogło być zawarte przez pełnomocnika, niezbędne jest uzyskanie zezwolenia sądu w formie pisemnej, urzędowo poświadczona. Osoba, z którą ma być zawarte małżeństwo, winna być precyzyjnie wskazana. Udzielone pełnomocnictwo może być w każdej chwili odwołane. Z punktu widzenia prawa cywilnego nie ma wymogu istnienia tożsamości płci między mocodawcą a pełnomocnikiem, natomiast w przypadku prawa kanonicznego, choć normy nie wykluczają zaistnienia różnicy płci, to jednak w doktrynie podkreśla się, by pełnomocnikiem była osoba tej samej płci, co zleceniodawca.

Mgr Michał Skwarzyński (KUL) wygłosił referat dotyczący prawa do zawarcia małżeństwa. W prezentacji pt.: „Problem ograniczenia prawa do zawarcia małżeństwa przez osobę pozbawioną wolności” podkreślił, że prawo to zaliczane jest do praw człowieka i posiada je każda osoba. Gwarantują to konwencje międzynarodowe i postanowienia konstytucji, a państwo ma obowiązek zapewnienia realizacji tego prawa i stworzenia procedury dostępu do niej. Problem z skorzystaniem z tego prawa może pojawić się w przypadku osób dotkniętych sankcją karną pozbawienia wolności. Według niego, poza uzasadnionymi przypadkami, osoby odbywające karę w zakładach penitencjarnych nie mogą być pozbawione przysługującego im uprawnienia.

Pierwszego dnia konferencji po zakończonych obradach odbyło się Walne Zgromadzenie Członków Polskiego Towarzystwa Prawa Wyznaniowego.

Sesja III – Aspekty porównawcze i socjologiczne – została zaplanowana w drugim dniu konferencji. Obrady rozpoczęła prof. dr hab. Agnieszka Góra-Błaszczkowska (UWM), i jako pierwszemu oddała głos prof. dr hab. Tadeuszowi J. Zielińskiemu (ChAT), który przedstawił temat: „Przesłanki zawarcia małżeństwa i partnerstwa (civil partnership) w prawie brytyj-

skim”. Na podjęcie tego zagadnienia – według autora – wpłynęło prawdopodobieństwo wprowadzenia podobnej instytucji w polskim porządku prawnym. Na gruncie prawa brytyjskiego instytucja partnerstwa cywilnego to trwały związek osób jednej płci, niekoniecznie dożywotni. Ustawodawca brytyjski dokonał wyraźnego rozróżnienia pomiędzy instytucją małżeństwa i partnerstwa cywilnego. Pomimo istotnych różnic, istnieją podobieństwa w zakresie przesłanek zawarcia poszczególnych związków oraz konsekwencji w zakresie skutków prawnych.

Ks. prof. dr hab. Piotr Stanisław (KUL) przedstawił rozwiązania przyjęte w Republice Włoskiej w referacie pt.: „Zawarcie małżeństwa w formie wyznaniowej w prawie włoskim”. We włoskim porządku prawnym istnieją trzy nieco różniące się od siebie zespoły przepisów prawnych, które odnoszą się do szeroko rozumianej wyznaniowej formy zawarcia małżeństwa cywilnego. Te trzy reżimy prawne mają swe źródło w trzech grupach aktów normatywnych, które odnoszą się do trzech różnych grup religijnych. Prezentacja poszczególnych faz procedury zawarcia małżeństwa w formie wyznaniowej ukazała istotne różnice pomiędzy funkcjonującymi porządkami prawnymi. W żadnej mierze to zróżnicowanie nie jest wyrazem uprzywilejowania lub dyskryminacji któregośkolwiek związku wyznaniowego. Autor podkreślił, że we włoskim porządku prawnym istnieje możliwość zawarcia małżeństwa ze skutkami cywilnymi przed duchownymi tych związków wyznaniowych, które nie mają ustawowej regulacji. Ich działalność opiera się na przepisach będących odpowiednikami polskiej ustawy o gwarancjach wolności sumienia i wyznania.

„Zawarcie małżeństwa w świetle prawa Republiki Libańskiej” to temat referatu przygotowanego przez ks. dr. Piotra Sadowskiego (UO). Na początku autor zaprezentował genezę obecnie obowiązujących przepisów prawnych w Republice Libańskiej, akcent kładąc na regulujące dotyczące zawarcia małżeństwa. Rozwiązania prawne w tej materii obowiązujące w tym kraju są godne zainteresowania z tego powodu, że jest to jedyny kraj arabski, który nie jest republiką muzułmańską. Ponieważ nie istnieją odrębne regulacje na gruncie państwowym dotyczące prawa małżeńskiego, państwo, akceptując istnienie i funkcjonowanie osiemnastu związków wyznaniowych, przyjmuje ich przepisy wewnętrzne odnoszące się do zawierania małżeństw.

Jako ostatni z prelegentów zabrał głos ks. prof. dr hab. Włodzimierz Broński (KUL), który wygłosił referat na temat: „Moment zawarcia małżeństwa cywilnego w formie wyznaniowej w odczuciu społecznym”. Na podstawie przeprowadzonych badań na grupie kilkudziesięciu nupturientów z kilkunastu polskich diecezji Kościoła rzymskokatolickiego, zaprezentował tezę o niedostatecznym wywiązywaniu się przez proboszczów z obowiązku precyzyjnego informowania nupturientów o cywilnych skutkach małżeństwa zawieranego w Kościele i informacji o samym momencie zawarcia małżeństwa cywilnego w formie wyznaniowej.

Po każdej części obrad podejmowana była żywa dyskusja. Stawiane pytania odnoszące się do przedstawionych referatów i odpowiedzi udzielone przez prelegentów pozwalały rozwiązać pojawiające się wątpliwości interpretacyjne, a także uzyskać propozycję wielu nowych rozwiązań w postaci postulatów *de lege ferenda*. Ten wymiar praktyczny, a nie jedynie teoretyczny podjętych zagadnień podkreślała obecność dyrektora Departamentu Wyznań Religijnych oraz Mniejszości Narodowych i Etnicznych MSWiA pana Józefa Różańskiego. Należy mieć nadzieję, że w najbliższej przyszłości propozycje znajdą zastosowanie w rozwiązaniach przyjętych przez ustawodawcę.

Bartłomiej Pieron

Seminarium naukowe pt. „Zasady opodatkowania przychodów osób duchownych”, Lublin 31 maja 2010 r.

Z inicjatywy Katedry Prawa Wyznaniowego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II dnia 31 maja 2010 r. odbyło się otwarte seminarium naukowe pt.: „Zasady opodatkowania przychodów osób duchownych”. Idea zorganizowania seminarium w otwartej formie oraz podjęcie powyższego tematu stanowiło próbę udzielenia odpowiedzi na pojawiające się kontrowersje i wątpliwości związane z problematyką opodatkowania przychodów osób duchownych. Całość seminarium została podzielona na dwie części. W pierwszej z nich zaprezentowano referaty o charakterze wprowadzającym. Ukazano w nich powszechność i zasad-